

Türkiye-Çin İlişkilerine Etki Eden İç ve Dış Faktörler* *The Internal and External Factors Affecting Turkey-China Relations*

Emrah YILDIRIMÇAKAR**

Özet

Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti ilişkileri hem siyasi hem de ekonomik olarak gelişme kaydetme potansiyeline sahiptir. Özellikle Türkiye'nin Şangay İş Birliği Örgütü'ne Diyalog Ortağı olarak kabul edilmesi ve Çin'in 'Kuşak ve Yol Girişimi' projesi ortaya çıktıktan sonra, iki ülke ilişkilerinin geleceği giderek önem kazanmaya başladı. Türkiye ile Çin arasındaki stratejik ilişkilerin gelişmesinde iki ülke arasında zaman zaman rahatsızlık yaratan Uygur Sorunu ve Dış Ticaret açığı gibi iç etkenlerin yanı sıra, Amerika Birleşik Devletleri, NATO ve Avrupa Birliği gibi dış faktörlerin rolü de önemli bir paya sahiptir. Türkiye ile Çin'in uluslararası arenada artan siyasi ve ekonomik nüfuzlarına paralel olarak iki ülke ilişkileri hem siyasi hem de ekonomik açıdan ilerleme kaydetmektedir. Dolayısıyla, Türkiye-Çin ilişkilerinin gelişme sürecini etkileyen iç ve dış faktörlerin incelenmesi, iki ülke ilişkilerinin daha ileriye taşınmasında önemli bir rol oynayacaktır. Bu amaç doğrultusunda, bu çalışma Türkiye ile Çin arasında gelişen ilişkilerde güçlük yaratma potansiyeline sahip olan iç ve dış faktörlerin etkilerini inceleyerek, Türk-Çin ilişkilerine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: *Türkiye, Çin, ABD, NATO, Uygur sorunu, dış ticaret açığı.*

Abstract

The relations between the Republic of Turkey and the People's Republic of China have the potential to develop both politically and economically. Especially after Turkey was accepted as a Dialogue Partner in the Shanghai Cooperation Organization and China's the 'Belt and Road Initiative' project emerged, the future of the relations between the two countries started to gain importance. Apart from the internal factors such as Uyghur Issue and trade deficit that occasionally create disturbance in Turkey-China relations, there are also some

---

* Bu makale Dr. Emrah Yıldırımçakar'ın, tez danışmanı Han Zhaoying olan "A Study on Turkey's Role in China's Soft Balancing Strategy toward the Middle East" başlıklı doktora tezinin bir bölümünden oluşturulmuştur.

** Dr., Nankai Üniversitesi, Zhou Enlai Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Tianjin/Çin, emrahycakar@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6501-5471.

external factors such as the USA, the EU, and NATO that can play a challenging role in the development process of the Turkey-China relations. Parallel to Turkey and China's increasing political and economic influence in the international arena, the political and economic relations between the two countries are making progress. Thus, the examining of both internal and external factors that hinder the development process of China-Turkey relations will have a significant role in the progress of the two countries' bilateral relations. In this context, this study aims to contribute Turkey-China relations by examining the effects of the internal and external factors that have the potential to create difficulties in the developing relations between Turkey and China.

Keywords: Turkey, China, U.S., NATO, Uyghur issue, trade deficit.

Kuruşundan beri başta Avrupa olmak üzere, Türkiye batılı ülkelerle önemli siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler geliştirdi. Özellikle de ikinci dünya savaşı sonrasında, Türkiye Batı'nın önemli bir müttefiki olarak NATO'ya üye oldu. Güvenlik ve savunma eksenli ilişkilerle beraber, Türkiye ekonomik ilişkilerini bir adım daha ileriye taşımak üzere, 1959 yılında Avrupa Ekonomi Topluluğuna üyelik başvurusunda bulundu. 1963 yılından itibaren de Türkiye, Avrupa Birliği'nin resmi bir üyesi gibi algılanmaya başlandı (Rehn, 2008, s. 21-25). O tarihten itibaren, Türkiye-Batı ilişkileri hem siyasi hem ekonomik hem de kültürel anlamda iç içe önemli gelişmeler kaydetti. Günümüzde de Türkiye-ABD, Türkiye-AB ve Türkiye-NATO arasında derin siyasi, ekonomik ve güvenlik ilişkileri mevcuttur. Ancak Batı ile geliştirilmiş siyasi ve ekonomik ilişkilerin yanı sıra, Türkiye son yıllarda küresel ekonomi merkezi konumuna gelen ve dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin Halk Cumhuriyeti ile de ilişkilerini geliştirme ihtiyacı duymuştur. Dolayısıyla Batının önemli bir müttefiki olan Türkiye'nin, Çin ile stratejik veya üst düzey ilişkiler geliştirirken, aynı zamanda ABD, AB ve NATO'nun tepkilerini de göz önünde bulundurma gereği duymaktadır. Bu Dış faktörlerin yanı sıra, Türkiye-Çin arasında iki ülkenin tam teşekküllü stratejik ilişkiler geliştirmesini engelleyen bazı iç faktörler de mevcuttur. Bu faktörlerin en önemlilerinden ikisi Uygur Sorunu ve Dış Ticaret açığıdır. Türkiye-Çin ilişkilerinde inanç, sosyolojik ve geleneksel farklılıkları içinde barındıran kültürel ilişkiler de bazı açılardan bir iç faktör olarak algılanmasına karşın, siyasi ve ekonomik etkenler kadar önem taşımamaktadır. Bu çalışma, Türkiye-Çin gelişen ilişkileri açısından büyük bir etkiye sahip olan iç ve dış faktörleri inceleyerek, Türkiye-Çin ilişkilerine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma iç ve dış faktörler olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Dış faktörler başlığı altında ABD, NATO ve Avrupa Birliği gibi aktörlerin, Türkiye-Çin ilişkilerine olan etkileri

incelenmektedir. İç faktörler başlığı altında ise Uygur Sorunu, ekonomik ve kültürel etkenler incelenmektedir.

1. Dış Faktörler

Türkiye kuruluşundan itibaren Batı dünyasıyla önemli ilişkiler geliştirdi. O dönemde Batılılaşma hareketi Türkiye için laiklik ve demokrasi olmak üzere iki konsept altında şekilleniyordu. Dolayısıyla, Türkiye kapitalizm sistemi altında, daha kolay bir şekilde laiklik ve demokrasiyi idare edebileceğine inanıyordu (Oran, 1996, s. 354-370). Türkiye'nin Batı-eksenli politikalar izlemesinin en önemli nedenleri arasında Türkiye'nin modernleşme arzusu ile Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden aldığı güvenlik endişeleri yer almaktaydı. Doğal olarak bu süre zarfında, yalnızca Batı Türkiye'yi muhtemel Sovyet tehditlerden korumadı, aynı zamanda Türkiye de Batı'yı Sovyet tehditlerinden ve Komünizmin yayılmasından korumuş oldu. Başta her ne kadar Türkiye Morgenthau'nun realizm konseptine yakın realist bir dış politika izlediyse de Türkiye'nin dış politikası liberalizm ve milliyetçilikten de oldukça etkilendi (Uzgel, 2007). Bu siyasi yaklaşım Türkiye 2001'de ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kalıncaya kadar inişli-çıkışlı devam etti.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki siyasi ve ekonomik gelişmelere paralel olarak Türkiye neredeyse alacağı tüm siyasi, ekonomik ve askeri kararları, ABD, AB ve NATO tepkilerini göz önünde bulundurarak almak durumundaydı. Ancak 2000'li yılların ortalarına doğru, hızlı gelişen ekonomisine paralel olarak, Türkiye biraz daha aktif ve bağımsız bir dış politika izlemeye başladı. Bu durumun en önemli örneklerinden bir tanesi Türkiye'nin 2003 yılındaki Irak Savaşında, ABD'ye topraklarını açmamasıydı (Yeşiltaş, 2009, s. 25-51). Bu siyasi duruşla, Türkiye'nin artık eski Türkiye olmadığı ve Türkiye'nin milli çıkarları söz konusu olunca, ABD politikalarıyla örtüşmese dahi kendi geleceği ile ilgili kararları alabileceği bir nevi kanıtlanmış oldu. Ancak bu gelişmeler çerçevesinde Türkiye-ABD ilişkileri çok sayıda siyasi ve askeri meydan okumalarla karşı karşıya kaldı. Bu meydan okumaların en önemlilerinden bazıları Türkiye'nin Çin ve Rusya ile geliştirmek istediği askeri ve stratejik iş birliğiydi. Ancak genel anlamda, Türkiye'nin Çin ile olan siyasi ve ekonomik ilişkileri beklenen seviyenin altında kalmıştır (Akdağ, 2019, s.41). 2013-2015 yılları arasında Türkiye'nin Çin'den savunma sistemleri almaya karar vermesiyle birlikte Türkiye-ABD-NATO ilişkileri oldukça gerildi. Sonuç itibarıyla Türkiye Çin'den almak istediği hava savunma sistemlerinden vazgeçmek durumunda kaldı. Ancak daha sonra, Türkiye yine ABD ve NATO'nun sert duruşuna rağmen Rusya'dan S400 almaya karar verdi.

1.1. ABD

Türk Dış Politikası son yıllarda çok yönlü bir strateji ile ilerleme kaydetmektedir. Soğuk Savaş dönemindeki askeri güç odaklı politikalarının aksine, Türkiye daha çok yumuşak ve akıllı güç hedefleri çerçevesinde bir dış politika izlemektedir. Türkiye, ekonomik ilişkilerine daha fazla yoğunlaşarak, 2023 yılında dünyanın en büyük on ekonomisinden biri olma hedefiyle yeni bir strateji gerçekleştirme gayreti içerisine girdi (Ünay, 2010, s. 21-47). Bununla paralel olarak, Türkiye savunma sanayi stratejisi bağlamında da önemli bir yol kaydetti. Ancak Türkiye'nin yakın dönemde geçirdiği siyasi ve ekonomik çalkantılar, Türkiye'yi 2023 hedeflerine ulaşmasını oldukça zorlaştırdı. Fakat her şeye rağmen geçmiş yıllarla karşılaştırıldığında, Türkiye'nin büyük bir ekonomik ve askeri savunma başarısı elde ettiği ve eskiye göre politik ve ekonomik statüsünü yükselttiği de kesindir.

Suriye iç savaşının patlak vermesiyle Türkiye-ABD ilişkilerinde zaman zaman siyasi ve güvenlik krizleri yaşandı. Özellikle de Trump yönetimi ile birlikte, Türkiye-ABD ilişkileri oldukça gergin bir süreçten geçti. 2016'daki başarısız askeri darbe girişimi sonrasında Türkiye-ABD ilişkileri daha da gerildi (Ataman, 2018, s. 67-69). Bu olumsuz gelişmelerin neticesinde, Türkiye'nin ABD'ye ve diğer batılı müttefiklerine olan güveni önemli derecede sarsıldı. Dolayısıyla, Türkiye hem alternatif politikalar üretme arayışına girdi, hem de daha güvenilir siyasi ve ekonomik işbirlikçiler edinmeye çalıştı.

Doksanlı yılların ortalarında Türkiye Çin ile Kasırga adı altında WS-1 füze üretimi anlaşmasına varmıştı. 1998 yılında iki ülke hem Yıldırım Füzelerini üretmek hem de bazı askeri ve teknolojik transfer adı altında bir anlaşma imzalamıştı. Türkiye bu anlaşmalar çerçevesinde roket ve ilgili teçhizatın yedek parçaları için yaklaşık 250 milyon dolarlık bir harcama yapmıştı (Egeli, 2013, s. 31-32) Ancak kısa bir süre sonra Türkiye-Çin ortak askeri üretim iş birliği durmuş ve Türkiye yeniden batılı müttefiklerle iş birliği yolunu girmişti.

2013 yılında, Çin'in kısa yazılışı CPMEIC olan, Zhongguo jinmi jixie jinchukou gongsi (中国精密机械进出口公司) adında bir savunma şirketi Türkiye'ye füze savunma sistemleri ihalesini, hem daha ucuz bedelle hem de ihaleye katılan diğer diğer şirketlere daha kısa zamanda teslim etmeyi taahhüt ederek kazandı. Bu ihalenin kazanılması Çin için de oldukça büyük önem taşıyordu, zira Çin ürettiği teknolojiyi artık NATO üyelerine de satabilecek kadar yüksek teknolojiye ulaştığını kanıtlamak niyetindeydi. Ancak ABD ve NATO Türkiye ile Çin arasında böylesi bir askeri yakınlaşmaya, Çin savunma sistemlerinin hem NATO askeri sistemlerine uyum sağlayamayacağını hem de NATO'nun askeri sınırları için

güvenli olamayacağını gerekçe göstererek şiddetle karşı çıktı. ABD ve NATO'nu baskısı sonucu Türkiye anlaşmayı iptal etti (Lavi & Lindenstrauss, 2016, s. 119-127; Peng, 2015). ABD ile NATO Türkiye'yi Çin'le iş birliği yapmaktan vazgeçirdiyse de iki-üç yıl gibi kısa bir süre sonra Türkiye, ABD ve NATO'nun Türkiye'ye *patriot* savunma sistemlerini temin etmediğini gerekçe göstererek Rusya'dan S400 savunma sistemlerini satın alma kararı aldı. ABD ile NATO Türkiye'nin bu kararına da şiddetle karşı çıkarak, Türkiye'nin bu kararı alması durumunda, Türkiye'ye yaptırımlar uygulanacağını ve hatta Türkiye'nin F-35 muharebe uçağı ortaklığından çıkarılabileceğini söyleyerek Türkiye'ye gözdağı verdiler. Fakat bu tepkilere rağmen Türkiye tarafı, ABD'nin Türkiye'ye *patriot* vermediği için Türkiye'nin farklı alternatifler aramak durumunda kaldığını dile getirerek Rusya'dan S400 savunma sistemlerini satın aldı.

2013'teki Sinop nükleer güç santrali ile 2015 yılındaki savunma sistemleri ihalelerindeki olumsuz sonuç Pekin Yönetimini Türkiye ile iş birliğine daha isteksiz yaklaşmaya yöneltti. Ayrıca, Çin-ABD arasındaki "ticaret savaşları" adı altında gelişen olumsuz ilişkileri, ABD-Rusya tutarsız ilişkileri, ABD'nin İran'a yaptırım yapmaya devam etmesi ve Suriye'deki istikrarsızlığın devam etmesi gibi siyasal gelişmeler de Türkiye-Çin ilişkilerini daha da karmaşık hale getirdi (Çolakoğlu, 2019). Türkiye-Çin ilişkiler hızlı bir şekilde gelişmeye devam etmektedir. Ancak, iki ülkenin gelişen ilişkileri ABD ve AB'nin orantısız tepkileriyle karşı karşıyadır.

Neticede gerilmiş Türkiye-ABD ilişkileri bir anlamda Türkiye-Çin stratejik ilişkileri için bir dönüm noktasıdır. Hem Çin'in hem de Türkiye'nin son yıllarda ABD ile giderek artan olumsuz ilişkileri, Türk-Çin ilişkileri bağlamında bir fırsat niteliği de taşımaktadır. Türkiye ile Çin aynı zamanda İran'ın önemli enerji ithalatçılarıdır. ABD'nin İran'a yaptırımları hem Türkiye hem de Çin için büyük bir kayıptır. Ayrıca ABD'nin ticaret savaşları adı altında hem Türk hem de Çin mallarına getirdiği yeni vergi yükleri de iki ülke ekonomisini derinden etkilemektedir. ABD'nin Ortadoğu'daki tutarsız politikalar da hem Türkiye hem de Çin için olumsuz siyasi ve ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Sonuç olarak bu tür gelişmeler Çin'i, Türkiye ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini derinleştirerek ABD'nin bu bölgedeki siyasi ve ekonomik etkisini azaltma stratejisine yöneltebilir.

1.2. NATO

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin hem güvenlik hem de ekonomik endişeleri vardı. Temel güvenlik endişeleri daha çok Sovyetler Birliği'nden

kaynaklanan tehdit algılarına dayanıyordu. Türkiye için bu endişelerin iki temel kaynağından bir tanesi Sovyetler Birliği'nin İstanbul ve Çanakkale boğazlarını ve ele geçirerek Ege ve Akdeniz'e ulaşma tehlikesiydi. İkinci önemli tehlike ise Komünizmin Türkiye'de yayılma olasılığıydı. O dönemler de Komünizm etkinliklerine sert bir şekilde karşı çıkan Türkiye, aynı zamanda Türkiye'deki Komünizme sempati duyan grupların Sovyetler Birliği'nden destek alarak Türkiye'yi ciddi bir iç savaşla karşı karşıya bırakma endişesi taşıyordu. Bu endişelerden dolayı, askeri güç olarak çok güçlü durumda olamayan Türkiye, ABD ve NATO gibi dış aktörlerin desteğine ihtiyaç duymaktaydı. İkinci Dünya savaşı sonrasında Türkiye hem askeri güç olarak görece zayıftı hem de ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştı. Bu dönemde siyasi ve ekonomik silahlarını iyi kullanan ABD, Marşal Planı adı altında (Türkiye'ye 300 milyon ABD doları olmak üzere) 1948-1952 yılları arasında Yunanistan ile Türkiye'ye maddi destekte bulundu (Göktepe & Seydi, 2015, s. 197-222). Bu münasebetle, ABD Türkiye'yi müttefik olarak yanına çekmeyi başararak SSCB'nin yayılcı politikasına karşı etkili bir adım atmış oldu. 1950 yılında, Türkiye Birleşmiş Milletler gücü adı altında Güney Kore'ye asker gönderip büyük bir askeri başarı elde edince, ABD'nin önerisiyle 1951 yılında Türkiye'nin NATO üyeliğine onay verildi. Bunu müteakiben, TBMM Türkiye'nin NATO'ya girişini onayladı ve 1952 yılında Türkiye resmen NATO üyesi oldu (Ergenç, 2015, s. 289-308). Böylece Türkiye kendi açısından hem Komünizmin yayılımını durdurmuş oldu hem toprak ve boğazların güvenliğini sağlamış oldu.

Güney Kore'ye asker göndermesi Türkiye'nin NATO'ya üye olma sürecini hızlandırdı, ancak Türkiye-Çin ilişkileri bu durumdan oldukça olumsuz etkilendi. İki ülke ilişkilerindeki bu olumsuz duruş resmi ilişkilerinin kurulduğu 1971 yılında sonra da devam etti. Bu dönemde iki ülke ilişkilerinde neredeyse hiç ilerleme kaydedilmedi. Bu yıllar Türkiye-Çin ilişkileri için kayıp yıllar olarak tarihe geçti. Bu olumsuz gidişatın önemli iki sebebi daha vardı. Birincisi, Türkiye Batı bloğunun bir müttefiki olarak hem Sovyetler Birliği'ne hem de Çin'e karşı sayılabilecek bir anti-komünizm propagandası içinde yer aldı. İkincisi ise, ikinci Dünya Savaşı sonrasında Uygur Diasporası adı altında, Uygur liderler ve Uygur halkının bir kısmı Çin'den Türkiye'ye göç edince Türkiye onları etnik ve dini bağlar çerçevesinde sahiplendi (Ergenç, 2015, s. 289-308). Bu iki faktör günümüzde de zaman zaman iki ülke arasında rahatsızlık yaratmaya devam etmektedir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle gerilen siyasi ilişkiler sakinleşse de ABD ve Batı, Türkiye ile bağlarını gevşetmedi. Aksine Türkiye NATO'daki önemli konumu ve terörizme karşı verdiği önemli mücadelesiyle stratejik konumunu kullanarak 1999 yılında ABD'nin stratejik ortağı oldu. Bu gelişmelerle beraber Türkiye-AB,

hatta Türkiye-İsrail ilişkileri bile olumlu gelişmeler kaydetti (Köprülü, 2009, s. 185-201). Fakat Irak Savaşı'nın başlamasıyla beraber Türkiye'nin sınırlardaki güvenlik endişeleri arttı ve Türkiye-ABD, Türkiye-İsrail ilişkileri yine gergin bir sürece girdi.

Aslında 1996 yılında Türkiye ile Çin orta menzilli füzeler üretmek için bir anlaşma imzaladılar, bu anlaşma aynı zamanda ilk Türk-Çin askeri ve teknoloji iş birliğini temsil ediyordu. 2001 yılında Çin Ukrayna'dan bir uçak gemisi aldığı anda, Türkiye belli bir prosedür sonrasında, Montrü antlaşmasına göre Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin askeri gemilerinin geçişini kısıtlama hakkına sahip olmasına rağmen, Çin uçak gemisinin boğazlardan geçişine izin verdi. 2010 yılında ise Çin askeri birlikleri, NATO'ya rağmen Türkiye'de "Anadolu Kartalları" adlı askeri tatbikata katıldılar (Doster, 2016, s.1-19). 2012 yılında iki ülke nükleer enerjinin barışçıl amaçlar doğrultusunda kullanılması amacıyla iş birliği antlaşması imzalandı. 2013 ve 2014 yıllarında Çin'li firmalar hem yüksek teknolojili askeri savunma sistemi hem de Sinop'ta nükleer enerji istasyonu kurmak üzere Türkiye'den iki ihale kazandılar. 2015 yılında ise Türkiye Asya-Pasifik Uzay İşbirliği üyeliğini elde etti (Ergenç, 2015, s. 289-308). Sürpriz olmamakla beraber, 2013-2015 yılları arasında, ABD ile NATO, Türkiye-Çin savunma sistemleri anlaşmasını baltalayarak önemli bir işbirliğine engel oldular.

Türkiye-Çin yakınlaşmasının yanı sıra, NATO, Türkiye'nin Rusya'dan temin etmek istediği S400'lere de karşı çıktı. Ayrıca, Türkiye'nin Rusya ve İran ile iş birliği yapıp Suriye'ye kalıcı bir çözüm bulmaya çalışmasında da NATO olumsuz bir tavır sergiledi (Yang, 2020, s. 777-787). Görüldüğü gibi NATO, Türkiye'nin Çin, Rusya ve İran ile yakınlaşmasını istememekte ve ABD'nin desteğini alarak ve bazı güvenlik kaygılarını gerekçe göstererek Türkiye'nin alternatif iş birliği geliştirmesine engel oluşturmaktadır. Soğuk savaşın sona ermesiyle varlığı da zaman zaman tartışma konusu olan NATO'nun, Türkiye'nin Rusya veya Çin'le yakınlaşması söz konusu olunca, karşı çıkma veya engel oluşturma gücünü etkin bir şekilde kullandığı açıkça görülebilmektedir. Sonuç olarak, Türkiye halen NATO'nun veto yetkisine sahip önemli bir üyesidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, NATO'nun da Türkiye-Çin güvenlik ve stratejik iş birliğini engellemede önemli bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle, Türkiye 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne katıldı. 1959 yılında Türkiye, resmi ismi 1993'te Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği olarak değişen, Avrupa Ekonomi Topluluğuna üyelik başvurusunda bulundu. Ancak, Türkiye-AB ilişkileri 12 Eylül 1963'te, Ankara Anlaşmasıyla resmi olarak başlayabildi (Göktepe & Seydi, 2015, s. 197-222;

Dışişleri Bakanlığı, 2020). O tarihten beri Türkiye-AB ilişkileri tam üyelik hedefleri doğrultusunda, fakat oldukça yavaş bir ilerleme kaydetmektedir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle Türkiye'nin Sovyetler Birliğinden kaynaklanan güvenlik kaygıları son buldu ve Türkiye ekonomik olarak da daha rahat bir konuma kavuşmuş oldu. Bununla beraber Türkiye-AB ilişkileri de aynı düzeyde gelişme kaydetti. 2001 krizi sonrasında da Türkiye ekonomisi hızlı büyüme trendine girdi. Ancak son yıllarda Türkiye-AB ilişkileri de görece gergin bir seyir izlemektedir. Bu durum bazı açılardan olumsuz olarak algılansa da Türkiye için yeni ve alternatif ilişkiler geliştirmesi bağlamında bir takım fırsatlar da doğurmaktadır. 2000'li yılların başından beri Türkiye çok taraflı bir dış politika izleyerek hem Asya, hem Ortadoğu, hem de Afrika ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye kendisini Doğu ve Batı arasında bir köprüden ziyade bir "merkez ülke" olarak tanımlamaktadır. Türkiye'nin aslında dış politikasını planlamada ve uygulamada önemli bir deneyime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin küresel ve bölgesel meselelerde daha önemli bir oyun değiştirici olabilmesi için daha çok ülke ile, daha gelişmiş ilişkilere ihtiyacı var (Sancak & Yılmaz, 2018, s. 123-131). Son yıllarda Türkiye daha etkili bir dış politika izlemektedir. Ancak bu dönemde Türkiye'nin Batı ile siyasi ve ekonomik bağlarını koparmaya çalıştığı veya yüzde 100 alternatif bir dış politika arayışı içinde olduğunu iddiasında bulunmak da doğru olmaz. Bu anlamda, Türkiye'nin tam bir siyasi eksen değişikliği yapmaya çalışmadığı, ancak yeni iş birliği ve stratejik ilişkiler kurmak için siyasi ve ekonomik alanlarını genişletmek için yeni stratejiler geliştirdiği savunulabilir.

Türkiye ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda AB ile sürekli bir ilişkiye sahiptir. Bununla beraber Türkiye komşularıyla ilişkilerini geliştirmek için yumuşak gücün kullanımına önem verdi. Türkiye, "komşularla sıfır sorun" stratejisi kapsamında öncelikle bölgedeki etkisini artırmaya çalıştı ve daha sonra dış politikasında daha iddialı bir vizyon izleyerek, hem batılı ülkelerle olumlu ikili ilişkilerini sürdürmeyi hem de uluslararası arenada daha etkin bir rol almayı hedefledi (Öniş, 2011, s. 47-65). Dolayısıyla, Türkiye sadece bölgesel ilişkilerde değil aynı zaman da küresel ilişkilerde önemli bir aktör olarak kendisini kabul ettirme gayreti içerisinde. Bu da Türkiye'nin ulaşmak istediği uzun vadeli siyasi, ekonomik ve stratejik hedefleri olduğu anlaşılır hale getirmektedir. Türkiye'nin bu denli önemli hedefleri, Çin'in son zamanlardaki küresel güç hedefleriyle yakın bir benzerlik taşımaktadır. Türkiye, Batı odaklı politikalarla birlikte, Asya ve Orta Doğu ülkeleri ile de yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye jeopolitik konumunu ve yükselen bölgesel nüfuzunu sadece Orta Asya ve Ortadoğu'da değil, tüm İslam dünyasına liderlik

etmek için kullanmaya çalıştığı yönünde bir izlenim oluşturmaktadır (Doster, 2016, s.1-19).

AB, Türkiye'nin istikrarsız Ortadoğu meselelerindeki hayati rolünü ve Türkiye'nin Suriyeli mülteciler için üstlendiği önemli görevleri fark etti. Dolayısıyla, 24 Haziran 2019 seçimlerinden sonra AB-Türkiye ilişkileri biraz iyileşme kaydetti ve AB Türkiye ile daha yakın ilişkiler kurmak için çaba sarfetti. Bu gelişmeler aslında hem AB'nin hem de Türkiye'nin ikili ilişkilerde yeni bir sayfa açmaya ihtiyaç duyduklarını göstermektedir (Güngörmez, 2018, s. 87). Sonuç olarak, Türkiye-ABD ve Türkiye-NATO ilişkilerinde olduğu gibi, Türkiye-Çin ilişkileri de AB ve AB'nin stratejik ortaklarının çıkarlarıyla çatırsa, AB de Türkiye-Çin stratejik işbirliği için bir takım zorluklar çıkarma potansiyeline sahiptir.

Çok taraflı işbirliği hedefleri çerçevesinde Çin ile Türkiye'nin birbirine ihtiyacı var. Zira her ikisinin de bu işbirliğinden önemli faydaları olacak. Türkiye'nin Çin yatırımlarına, Çin'in BM Güvenlik Konseyi'ndeki desteğine, nükleer santraller için Çin teknolojisine ve Çin'in yüksek teknolojik desteklerine ihtiyacı varken; Çin'in de hem Ortadoğu, hem Orta Asya hem de Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi gibi önemli projelerinde, çok önemli bir coğrafi konuma sahip olan Türkiye'ye ihtiyacı var (Lavi & Lindenstrauss, 2016, s. 119-127). Öte yandan, son dönemde gelişen çok taraflı ilişkilerle birlikte Çin ile Türkiye'nin üst düzey karşılıklı ziyaretlerinin artması, iki tarafın stratejik ortaklık kurma şansını artırmıştır. Kısa vadede Çin-Türkiye ilişkileri Türkiye-AB ilişkilerinin alternatifi olmayacak. Ancak Türkiye-Çin ilişkilerinin gelişmiş olması, Türkiye'yi Batılı stratejik ortakları için alternatiflere sahip olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Türkiye'nin Orta Doğu sorunlarıyla ilgili hayati güvenlik endişeleri vardır, Ortadoğu'da Türkiye-Çin işbirliğinin ilerlemesi, bölgenin jeopolitiği de değiştirebilir. Dolayısıyla Ortadoğu'da gelişmiş Türkiye-Çin işbirliği, ABD'nin hem Ortadoğu'da hem de uluslararası arenada daha çok itibar kaybetmesine zemin hazırlayacak bir potansiyele sahiptir.

2. İç Faktörler

Uluslararası toplumun algı ve davranışlarının Çin'in iç ve dış politikasını oluşturma sürecinde giderek artan bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak Çin, önemli proje ve politikalarının çoğunu uluslararası toplumun tepkisine göre hazırlamaktadır. Çin tarafından düzenlenen uluslararası kültürel etkinliklerin sayısının artması, Çin'in tüm dünyadaki imajını güçlendirdi. Bu gelişmelere paralel olarak, Pekin karşıtı propagandayı takip eden ülkeler, kurum ve kuruluşların tutumları değişti ve modernize olmuş başarılı bir Çin'i kabul

etmeye başladılar (Melissen, 2005). Aynı durum Türkiye-Çin ilişkileri için de kısmen tartışılabilir. Çin 1949'da kurulmasına rağmen, Türkiye ile Çin, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan yaklaşık 22 yıl sonra, 1971'de resmi ilişkiler kurdu. Çin'in artan siyasi ve ekonomik ağırlığına paralel olarak, son yıllarda Türkiye'nin Uygur Sorunu için Çin'e verdiği tepkinin görece yumuşadığı gözlemlenebilmektedir (Yıldırımçakar, 2019, s. 145-169). 2000'li yıllardan beri, Türkiye Çin'i uluslararası arenadaki en önemli ülkelerden biri olarak görmekte, siyasi, ekonomik ve kültürel etkileşiminin yanı sıra birçok farklı alanda Çin ile işbirliği yapmaktadır.

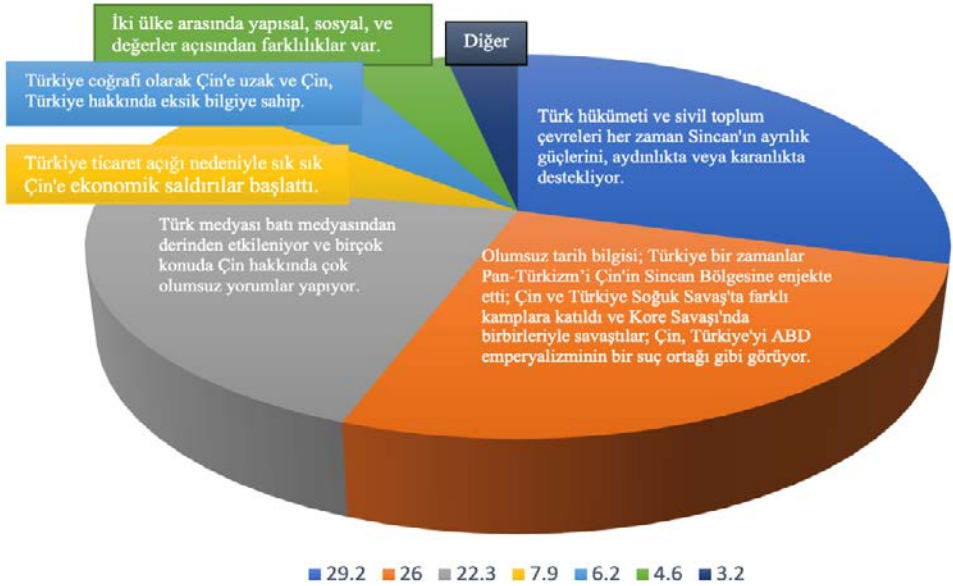
Çoğunlukla Uygur Sorunu adı altında gündeme gelen Çin-Türkiye siyasi ilişkileri zaman zaman iki ülkenin gündemini meşgul etmektedir. İki ülke arasındaki resmi ilişkiler de zaman zaman Uygur Sorunu'nun ideolojik farklılıklarına dayalı olarak gerilmektedir (Akdağ, 2019), s. 65-95). İki ülke ilişkilerinde bu konuların temel nedenlerinden biri siyasi ve stratejik planlamanın eksikliği ile iyi analiz edilmemiş veya iyi anlaşılammış yapısal gerçeklerdir (Temiz, 2017). Çin ile Türkiye'nin Uygur Sorunu dışında, büyük ölçüde ticaret açığına dayalı bazı ekonomik sorunları da mevcuttur. İki tarafın ekonomik ilişkileri hızla geliyor ve bu gelişmeye paralel olarak, iki ülke arasındaki dengesiz ekonomik ilişkiler ciddi endişeler yaratıyor. Görece zayıf olan kültürel ve ideolojik faktörlerin yanı sıra, Uygur Sorunu ile ticaret açığı, Türkiye-Çin stratejik ilişkilerini zorlayabilecek en önemli iç faktörlerdir.

2.1. Uygur Sorunu Faktörü

Türkiye, 1949 sonrası dönemde Uygur harekâtı liderlerinden Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin'i Türkiye'ye kabul etse de, Çin'deki Uygur ayrılıkçı hareketini açıkça veya resmi olarak desteklemedi. Soğuk Savaş'ın başından 90'lı yıllara kadar Çin de, Türkiye'de Uygur ayrılıkçı hareketine karşı kayda değer bir proaktif duruş sergilemedi, ancak Çin, Uygur ayrılıkçı hareketinin özellikle de Amerika Birleşik Devletleri ile bazı Avrupa ülkelerinde giderek uluslararasılaştığını gördükten sonra Türkiye'den Uygur ayrılıkçılarının sesini kısıtlamasını istedi (Ergenç, 2015, s. 289-308). Buna paralel olarak Türkiye de Uygur protestolarına adım adım bazı sınırlamalar getirdi.

Türkiye'nin 'Pan-Türkizm' ideolojisinin peşinden gittiğini düşünen çok sayıda Çinli akademisyen ve bürokrat var. Pan-Türkizm, tüm Türklerin, Türkiye önderliğinde, Türklerin birliğine dayanan yirminci yüzyılın başlarına ait bir ideolojidir. Oysa 'Pan Türkizm' veya 'Neo Pan-Türkizm' bazı Çinli araştırmacılar tarafından Çin Hükümeti ile Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Uygur azınlığı

arasındaki ilişkilere olası bir müdahale olarak algılanmaktadır (Ergenç, 2015, s. 289-308). Ancak, 1998 yılında Türkiye, Çin karşıtı herhangi bir etkinliğin düzenlenmesine izin vermeyeceğini ve Sincan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etti (Hürriyet, 1999). Bu gelişmelerden de anlaşıldığı gibi Türkiye'nin Uygur yaklaşımı, salt bir bağımsızlık veya farklı siyasi hedefler yerine, hak edilmemiş bir durumla karşılaştıklarında, dünyanın her hangi bir yerindeki bir müslüman ya da haksızlığa uğramış başka bir millet gibi destek olabilmektedir. Bu durumun Sincan Uygur Özerk Bölgesi'deki Uygurlar ya da müslümanlar için de böyle olduğu daha iyi bir şekilde ifade edilmelidir. Aksi takdirde bu durum Türkiye-Çin ilişkileri için sorun olmaya devam edecektir.

Şekil 1. Çin'in Türkiye'ye Olumsuz Yaklaşımının Nedenleri

(R. Kutay Karaca, "On the Misperceptions between the Peoples of Turkey and China", 2013).

Şekil 1'de Çin Halkının Türkiye algısı gösterilmektedir. İki ulus arasındaki yanlış anlaşılımlar kuşkusuz gerçekler gibi algılanıyor. İki ülke halkının birbirine karşı oldukça yüksek bir önyargısı mevcuttur. Daha gelişmiş ve daha iç içe girmiş ilişkiler ve kültürel faaliyetler, iki ulusun birbirini daha iyi tanınmasını sağlayarak iki tarafın önyargılarını azaltabilir. Bu çerçevede, Türkiye ile Çin daha gelişmiş siyasi, ekonomik ve stratejik işbirliği inşa sürecine girebilirler.

Türkiye, Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan Uygurların siyasi ve kültürel haklarının korunması konusundaki talebini Çin Hükümeti ile paylaştı. Türkiye 1990'dan bu yana, tıpkı Bulgaristan Türklerinin, Türkiye ile Bulgaristan arasında dostluk rolü üstlendiği gibi Uygurların da Çin-Türkiye ilişkilerinde olumlu bir role sahip olmasını beklemektedir. 2011 yılında Türkiye ile Çin, Türk yatırımcılarını Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne yatırım yapmaya teşvik ederek, Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde Çin ile Türkiye için bir kalkınma ve işbirliği ortamı oluşturdular. Bu olumlu gelişmeden kısa bir süre sonra, 2012 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Sincan Uygur Bölgesi'ni, yaklaşık 300 Türk iş adamı ile birlikte ziyaret etti (Çolakoğlu, 2013, s. 32-43). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Çin'in bölgedeki gerilimi, yatırım ve ekonomik gelişmelerle yatıştırma politikası doğrultusunda attığı adımı olumlu bularak, Türk işadamlarının bölgenin gelişen sanayisine yatırım yapma çağrısında bulundu (Lavi & Lindenstraus, 2016, s. 119-127). Bu gelişme doğrultusunda iki ülkenin ekonomik ilişkilerini geliştirilmesi hedeflendi. Bu adım ayrıca, iki ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerinde yapıcı bir rol oynaması anlamına geliyordu.

Ağustos 2017'de, Türkiye tarafı, Çin Hükümeti'ni doğrudan hedef alan hiçbir olayın Türkiye'de vuku bulmasına izin vermeyeceğini taahhüt etti (An, 2019). Buna ek olarak, Çin ile siyasi ve ekonomik bağların pekiştirilmesi bağlamında, Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2017 yılında Pekin'de düzenlenen "İpek Yolu" forumuna büyük bir heyetle katıldı. Forumda Türkiye ile Çin, suçluların iadesi, uluslararası karayolu taşımacılığı ve kültür merkezleri kurulması konulu bir anlaşma imzaladılar (Çolakoğlu, 2018). Çok taraflı işbirliğinin ve halklararası ilişkilerin geliştirilmesi, iki ülke arasındaki sorunları çözen en etkili yolu olarak düşünülmektedir.

2017 yılında, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Pekin'e, Türkiye'nin terörle mücadele için Çin ile işbirliği yapacağına dair güvence verdi. Çin Dışişleri Bakanı Wang ile Pekin'de görüşen Çavuşoğlu, "Çin'in güvenliğini kendi güvenliğimiz olarak görüyoruz, Çin'i hedef alan veya Çin'e karşı olan hiçbir faaliyetin Türkiye'de organize edilmesine izin vermeyeceğiz. Ayrıca, Çin'i hedef alan her türlü medya haberlerini de ortadan kaldırmaya çalışacağız." dedi (Reuters, 2017). Benzer şekilde, 2017 yılında Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, Pekin'de Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile görüştüğünde, "Çin, İpek Yolu'nun kadim ruhunu geliştirmek ve 'Kuşak ve Yol Girişimi' için yeni iş birliği ortamı oluşturmaya çalışmaktadır." dedi (Turkish Minute, 2017). Türkiye ile Çin'in çok taraflı stratejik işbirliği yapmaya istekli olmasına rağmen, pratikte iki ülke ilişkileri henüz ileri düzeye ulaşmış durumda değil.

Suriye iç savaşının patlak vermesinden sonra, binlerce Uygur'un idlib merkezli Ahrar El Şam örgütüne katıldığı iddia ediliyor (Shih, 2017). Bu iddialar çerçevesinde Çin'i ciddi bir terör tehlikesi sardı ve Çin Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde katı politikalar uygulamaya başladı. Birçok ülke Çin'deki bu duruma tepki gösterdi. Çin bazı uluslararası gazetecileri bölgenin mevcut durumunu görmek için Sincan Uygur Bölgesine davet etti, birçok uluslararası gazeteci bölgeyi görmeye geldi, ancak görünen o ki Çin bazı gazetecileri ve ülkeleri bölgenin gerçek durumu konusunda ikna etmeyi başaramadı. Dolayısıyla, her an isyan potansiyeli varmış gibi ciddi baskıcı önlemler almaktansa, kendi vatandaşlarını kazanmak için farklı politikalara sahip olmak bazı ülkeler için daha iyi olacaktır. Görüldüğü gibi, birçok Uygur gerçek Çin vatandaşı olmaya ve Çin'in yükselen gücünden ve refahından yararlanmaya isteklidir. Çin, vatandaşlarını ülkesiyle barışık hale getirebilirse, hiçbir dış güç Çin'e karşı, Çinli azınlıkları kullanamaz ve Çin yükselen refahını ve yaşam koşullarını geliştirmeye devam edecektir.

Demografik olarak dünyanın en büyük ülkesi olan Çin, Türkiye ile siyasi ve ekonomik işbirliği geliştirmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Türkiye ve Çin işbirliğine yönelik tutumları iki ülke ilişkilerini olumlu etkilemektedir. Ancak, Çin Türkiye'yi, Çin'in iç meselelerine müdahale etmekle ve Uygur ayrılıkçalarına yardım etmekle suçladığı için, iki ülke ilişkileri gerilmektedir. Türkiye için Uygur politikası sadece insani bir boyuta sahiptir, Çin'in iç sorunlarına hiçbir şekilde müdahale olmadığı yönündedir (Temiz, 2014, s. 383-400). Pekin, 2017 yılında bir kez daha, Türkiye'de düzenlenen Çin karşıtı faaliyetlerden ve Uygurlar için çıkarıldığı iddia edilen sahte Türk pasaportlarından kaynaklanan rahtsızlığını ifade edince, Türkiye tarafı da, Türkiye'nin Uygur Sorunu'na sadece insani sorumlulukları çerçevesinde baktığını ve Çin karşıtlığı ile alakası olmadığını beyan etti. Sonrasında, Binali Yıldırım Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı iken 2018'de Pekin'de Çin Ulusal Halk Kongresi Daimi Komitesi Başkanı Li Zhanshu ile görüştüğünde, Türkiye'nin IŞİD ile bağları olan grupların terörist gruplar olduğunu kabul ettiğini ve Türkiye'nin onlarla savaşmakta ısrarcı olacağını ifade etti. Bununla beraber Yıldırım, Türk halkıyla hem soy hem de akrabalık ilişkisi olan Uygurların teröristlerden ayrı tutulması ve Çin gibi böylesine büyük ve gelişmekte olan bir ülkenin, Uygurları insani olmayan hiçbir muameleyle karşı karşıya bırakmaması gerektiğini vurguladı (Sarıkaya, 2018). Ancak hemen ardından Çin'in Ankara Büyükelçisi Deng Li, Türkiye'nin, Çin'in Uygur politikasını eleştirmeye devam etmesi durumunda iki ülkenin ekonomik işbirliğinin risk altında gereceğini ifade etti

(Karadeniz & Toksabay, 2019). Buradan da anlaşılacağı üzere Uygur Sorunu iki ülke ilişkilerinde hala hassasiyetini korumaktadır.

Türk ve Çin halkı arasında yeteri kadar gelişmiş bir iletişim mevcut değil. Hem Çince hem de Türkçe bilen çok az insan var. Çin ve Türkiye haberleri çoğu zaman yabancı medyadan, orijinallikten uzak bir şekilde çevrilmektedir. Dolayısıyla bu durum iki ülke arasında birbirini yanlış anlamaya sefketmektedir. Uygurlar ile Türklerin dilsel, kültürel ve tarihsel ortak ilişkileri var. Bunun yanında, Çin ve Türkiye ilişkilerinde iki ülkenin stratejik işbirliğini ele almayı zorlaştıran bazı etnik ve dini sorunlar var. Ancak Kuşak ve Yol Girişimi işbirliği altında, Çin ve Türkiye, kültürel ve eğitim faaliyetlerini teşvik edebilir, iki ülkenin öğrencileri arasındaki değişim programlarını güçlendirebilir ve Çin ile Türkiye arasında uzun vadeli stratejik işbirliği sağlanabilir (Xue, 2017, s. 144). Ayrıca son zamanlarda bazı Çinli akademisyenler, Çin'in Rusya ile ticari ilişkilerini güçlendirse de, Türkiye ve İran gibi istikrarlı ve yüksek merkez endekslerine sahip diğer stratejik ülkelerin de ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini sıklıkla vurgulamaktadırlar (Liu, Z., Wang Tao, Jung Won Sonn & Chen Wei, 2018, s. 1233-1248). Rusya, Çin'in Orta Doğu ve diğer bazı bölgelerde daha istikrarlı bir konuma sahip olması için tek başına yeterli olamayacağı öngörülebilir. Dolayısıyla, Çin'in Türkiye gibi, bölgedeki önemli ülkelerle de stratejik ilişkilerini geliştirmesi gerekmektedir.

Türkiye ile Orta Asya ülkelerinin derin dil, etnik, kültürel ve dini bağları olduğunu birçok Çinli de kabul etmektedir. Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasının ardından Türkiye ile bu ülkeler siyasi ve ekonomik ilişkilerini daha da güçlendirmiştir. O zamandan beri Türkiye'nin Orta Asya'daki etkisi artmaya devam etmektedir. Orta Asya ülkeleri arasındaki stratejik, ekonomik ve ticari işbirliği, Türkiye'nin Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini derinleştirmektedir. Bu çerçevede, yeni 'İpek Yolu' Türkiye ile Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkilerin daha ileri bir safhaya taşınmasına katkı sağlayacaktır (Liu, 2007, s. 66-71). Çin ile Türkiye, iki ülkenin stratejik işbirliğini derinleştirdiğini gösteren terörle mücadele işbirliği anlaşmaları imzaladılar. Adalet ve Kalkınma Partisi Merkez Komitesi üyesi Asım Sancak, Türk hükümetinin Uygur Sorunu konusunda artık gözle görülür derecede net olduğunu söyledi. Uygurlar her şeyden önce Çin vatandaşlarıdır. Bu mesele Çin'in iç sorunu, yabancıların bu iç soruna karışmaya hakkı olmadığını ifade etti (Liu, 2018, s. 13-18). Uygurlar ayrıca Çin'deki 55 etnik azınlıktan biridir. Dolayısıyla herhangi bir dış müdahaleye ihtiyacı olmaksızın Çin bu sorunu tamamen çözebilir. Sincan Uygur Özerk Bölgesi daha istikrarlı ve daha güvenli olursa, Kuşak ve Yol Girişimi'nin daha hızlı inşa edilmesi ve daha güvenli bir şekilde diğer bölgelerle entegre olması sağlanacaktır. Çin ile Türkiye, Türkiye'nin coğrafi konumuna bağlı olarak Kuşak ve Yol Girişimi'ni geliştirme

potansiyeline sahiptir. Öte yandan, Çin ve Türkiye kararlı bir şekilde ABD'nin 'ticaret savaşı' argümanlarına karşı serbest ve engelsiz ticareti desteklediler. Uygur Sorunu ve ticaret açığı iki ülke ilişkilerinde risk faktörü olarak değerlendirilebilir. Ancak, Kuşak ve Yol Girişimi ile Orta Koridor işbirliği bağlamında, Çin ile Türkiye arasındaki ilişkiler hızlı bir şekilde gelişme kaydedecektir. Çin ile Türkiye, Suriye'nin yeniden inşasında ve Ortadoğu'nun geleceğinde de iyi ortaklıklar kurma potansiyeline her zamankinden daha çok sahiptir.

Uygur Sorunu Türkiye ile Çin arasında çözülemez bir mesele olarak görülmemeli ve Çin halkı, Türk Halkının Uygurlara yönelik düşüncelerini yanlış algılamamalıdır. 'Pan-Türkizm' bir bağımsızlık kavramı veya ayrılıkçı gurupları desteklemek değildir. Ayrıca 'Pan-Türkizm'in Türkiye'nin bir devlet politikası olmadığı iyi anlatılmalıdır. Hem Türk hem de Çin halkı batı medyası tarafından oluşturulmuş birçok haberi orjinalinden uzak elde ettiği için de siyasi noktalarda kısmen yanlış ya da abartılı sonuçlara ulaşabilmektedirler. Bu noktada elbetteki Çin'in de daha şeffaf politikalar izlemesi beklenmektedir. Açık ve dürüst olmak, iki ülke medyasının ve iki ülke halkının faydasına olacaktır, dolayısıyla birçok Türk, Uygur Sorunu'nun Çin'in iç sorunu olduğunun farkındadır ve bu sorunun yalnızca Çin tarafından çözülebileceğine inanmaktadır (Karaca, 2013, s. 100-120). Elbetteki Çin bu sorunu herhangi bir dış aktörün yardımı olmaksızın çözebilir, çünkü Çin hem uzun bir devlet geleneğine, hem de Çin'deki yaşayan tüm milletleri memnun edebilecek ekonomik ve siyasi güce sahiptir.

Türkiye'nin Şangay İş Birliği Örgütü ile de bağlantılar kurması Çin-Türkiye ilişkileri için büyük önem arz etmektedir. Haziran 2012'de Türkiye-ŞİO ilişkileri, Türkiye'nin bu örgütte Diyalog Ortağı statüsü kazanmasıyla yeni bir boyut kazandı (Eren, 2017, s. 77-94). Türkiye'nin Orta Asya da etkisini artırmaya çalıştığı göz önüne alındığında, Türkiye'nin ŞİO ile resmi temaslar kurmuş olması büyük önem taşımaktadır. Zira Türkiye ŞİO'ile resmi ilişkiler kurmuş ilk ve tek NATO üyesidir. Birbirne rakip olarak da algılanabilecek bu iki örgüt ile aynı anda resmi ilişkiler kurmuş olması Türkiye'yi Avrasya da daha önemli bir aktör haline getirmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, Çin'in, Türkiye'nin tutumundan giderek daha memnun hale geldiği anlaşılabilmektedir. 2017'de Çin Devlet Başkanı Xi Jinping Türkiye ile Çin arasında gelişmekte olan stratejik ilişkilerin önemini vurgulayarak iki ülkenin birbiri için önem arz eden meselere saygı göstermeli, güvenlik ve terörizm konusunda iş birliklerini derinleştirmelidirler dedi. Türkiye'nin Orta Asya ile bağları ve Türkiye-ŞİO ilişkileri Çin'in Kuşak ve Yol girişim kadar "Tek Çin" politikası için de büyük bir önem arz etmektedir.

2.2. Ekonomik Faktörler

2000’li yıllardan beri Çin ile Türkiye arasında siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve akademik ilişkiler hızla gelişmektedir. İki ülke arasındaki ikili ticaret hacmi 2000 yılında 1 milyar dolar olan, 2018’de 28 milyar dolara kadar yükseldi. Çin, 2014 yılında Türkiye’nin üçüncü büyük ticaret ortağı oldu. Ayrıca Türkiye ile Çin arasında gelişen ilişkiler uluslararası aktörlerce de önemle takip edilmeye başlandı (Doster, 2016, s.1-19). Ancak Türkiye yüzde 90 oranında Çin lehine sonuçlanan ve Türkiye’yi ciddi bir dış ticaret açığı sorunu ile karşı karşıya bırakan ikili ticaret hacminden memnun değil. Bu nedenle Türkiye, ticaret açığını azaltmak için Çin’e daha fazla Türk malı ihraç etmek veya Türk işadamlarının daha az Çin malını ithal etmesini sağlamak için alternatif arayışındadır. Uluslararası ticarete iş insanlarını baskı altında bırakmak veya gümrük vergilerini arttırmak ikili ekonomik ilişkiler ve ticaret hacmi üzerinde olumsuz sonuçlar doğursa da, son zamanlarda dış ticaret açığı olan ülkelerin sıklıkla başvurdukları bir yöntemdir.

2010 yılında, Çin Başbakanı Wen Jiabao, Türkiye’yi ziyaret etti. Çin ile Türkiye stratejik ortaklık kurmak için bir anlaşma imzaladı. Sonuç olarak, Türkiye ve Çin nükleer enerjide işbirliği kararı aldı. Ayrıca iki ülkenin ikili ticaret hacminin, 2015 yılına kadar 50 milyar dolara, 2020 yılına kadar ise 100 milyar dolara çıkarılması için yeni hedefler konuldu. İkili ekonomik ilişkilerde yerel para birimlerin (Yuan ve Lira) kullanılmasını yaygınlaştırma amacı dışında, Kars’tan Edirne’ye, Türkiye’nin iki uç kentinde hızlı tren yolu inşası için işbirliği çalışmasına o tarihlerde başlandı (Çolakoğlu, 2013, s. 32-43). Daha sonra iki ülke çok boyutlu projelerde işbirliğini geliştirmeye devam etse de, 2010 yılında hedeflenen 100 milyar dolarlık ticaret hacmi gerçekleşmedi.

Henüz Covid-19’un patlak vermediği bir dönemde, Çin’in Ankara Büyükelçisi Deng Li, Çin’in iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kuruluşunun 50. yıldönümü olan 2021 yılına kadar, iki ülke arasındaki mevcut işbirliğini önemli derecede geliştirmeyi hedeflediğini söyledi. Çin’in Türkiye’nin ihracat hacmini 4 milyar dolardan 8 milyar dolara, Çin’in Türkiye’de olan doğrudan yabancı yatırım stokunu 6 milyar dolara ve Çinli turist sayısını 1 milyona çıkarmaya çalıştıklarını ifade etti (Ocak, 2019). Çin Hükümeti’nin koyduğu bu hedefler ışığında, Türkiye-Çin’in ekonomik ilişkilerinin ilerlemesi hedeflendi, bu hedeflerin gerçekleşmesi durumunda hem Çin’in Türkiye’ye yatırımı artacak, hem de daha çok Çinli turistin Türkiye’yi ziyaret ederek, Türkiye’yi daha iyi anlama şansına sahip olacak. Sonuç olarak bu gelişmeler iki taraf arasındaki dengesiz ekonomik ilişkileri tam anlamıyla çözmese de iki ülkenin ticaret açığını azaltmada oldukça önemli bir rol oynayacaktır.

2015 yılında, Türkiye'nin Çin'deki toplam yabancı yatırımı 104 milyon dolar iken, Çin'in Türkiye'ye yaptığı yabancı yatırım 642 milyon dolardı. Çin'in dünyadaki tüm yatırımı (107 milyar dolar) ile karşılaştırıldığında, Çin'in Türkiye'ye yaptığı yatırım oldukça az bir paya sahiptir. Bu duruma bakıldığında, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin hâlihazırda hedeflenen düzeye ulaşmadığı açıkça anlaşılabilmektedir (Temiz, 2017). Türkiye ile Çin hızlı gelişen iki ülke oldukları için, iki ülke arasında gelişmiş ekonomik ilişkiler oldukça önem taşımaktadır. İki ülke ortak imalat için de büyük bir avantaja sahiptirler. Avrupa ve Orta Doğu pazarına yakın olduğu için, Türkiye ortak üretilen malların hızlı teslimatı ve düşük lojistik maliyetleri açısından Çin'e önemli avantajlar sunmaktadır.

Bugünkü ekonomik rekabetin ikili ve çok taraflı işbirliği açısından hem olumlu hem de olumsuz sonuçları vardır. Bu bağlamda Çin-Türkiye ticari ilişkilerinin önündeki en büyük zorluklardan biri elbetteki ticaret açığıdır. Diğer bir deyişle, Çin lehine makas giderek açılırken, Çin'in Türkiye'ye ihracatı, Türkiye-Çin ikili ticaretinin neredeyse% 90'ını oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türkiye tarafı, Çin ve diğer Asya ülkeleriyle bu kadar ciddi bir ticaret açığını sürdüremeyeceğini ve hükümetin bazı önlemler alacağını ifade etti (Karadeniz & Toksabay, 2019). Hem Çin hem de Türkiye serbest ve engelsiz ticareti güçlü bir şekilde desteklemektedir. Bu nedenle Türkiye ile Çin'in 'Ticaret savaşları' gibi küresel zorlukların üstesinden gelebilmeleri için, makro ve mikroekonomi alanlarında daha aktif hareket etmeleri gerekmektedir. Bunun yanı sıra, ithalat ve ihracat sürecini basitleştirmek için ortak politikalar izlemeleri ve liberal ekonomik iş birliğini sürdürerek iki ülke arasındaki ekonomik iş birliğini bir adım daha ileriye götürmeleri, iki taraf için de elzem görünmektedir.

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2012	2,83	21,30	24,128	-18,46
2013	3,60	24,68	28,29	-21,08
2014	2,86	24,92	27,78	-22,45
2015	2,41	24,86	27,27	-22,45
2016	2,32	25,44	27,76	-23,12
2017	2,93	23,37	26,30	-20,43

2018	2,91	20,71	23,63	-17,80
2019	2,58	18,49	21,08	-15,90

Tablo 1. Türkiye-Çin Dış Ticaret Değerleri (Milyar dolar) (Kaynak: TÜİK).

Yukarıdaki tabloda görülebildiği gibi Çin ile Türkiye'nin ekonomik ve ticari ilişkileri Çin lehine gelişme kaydetmektedir. Türkiye'nin ticaret açığı hemen hemen her geçen yıl daha da artmaktadır. Ancak eğer Çin Hükümeti, Çin pazarına daha fazla Türk ürününün girmesine kolaylık sağlarsa, Türk ihracatçılar Çin pazarı hakkında daha fazla bilgi sahibi olup Çin'e daha fazla Türk malı ihraç ederse, iki ülke arasındaki ticaret kısmen dengelenebilir. İki ülke, ikili ticaret hacimlerini artırmak için karşılaştırmalı üstünlüklere sahip ürünlere yönelmelidirler. Bununla birlikte, Türkiye'nin Çin ile olan ticaret açığının yakın gelecekte çözülmesi mümkün görünmemektedir. İkili ticari ilişkilerde, Türkiye büyük ölçüde Çin'e bor, krom, mermer ihraç ederken; Çin Türkiye'ye makine, elektronik, oyuncak, bilişim teknolojisi ürünü, günlük hayatta kullanılan eşyalar ve deri ihraç etmektedir (Doster, 2016, s.1-19). Çin'in ihracat mallarının ağırlıklı olarak yüksek fiyatlı makine, elektronik, teknoloji ve günlük kullanılan ürünlere dayalı olması ve Çin mallarının sayı olarak Türkiye'nin ihraç ettiği mallardan çok daha fazla olması, Türkiye'nin ticaret açığını her geçen gün artırmaktadır.

2014 yılından bu yana genel stratejisine paralel olarak Çin, 3 büyük ekonomik girişimde liderliği üstlenmiştir. Bu girişimler BRICS Kalkınma Bankası, BRI altyapı fonu ve Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB)'dir. Çin'i bu girişimleri üstlenmeye zorlayan birkaç önemli faktör var. Dünya ekonomik sisteminin iyileştirilmesi, Asya ülkelerinin ihtiyaç fazlası altyapı talepleri, Asya ülkeleri için yeni altyapı taleplerine duyulan ihtiyaç, Çin ekonomisinin yavaşlamasına yönelik güçlü beklenti ve diğer güçlü ülkelerin ekonomik ve stratejik deneyimlerini geliştirmekte olan ülkelerle paylaşma konusundaki isteksizlikleri olarak tanımlanabilir. Bu etkenler neticesinde 24 Kasım 2014 tarihinde 21 ülkenin katılımıyla Pekin'de AAYB kuruldu. Bankanın kuruluşunda hem Türkiye hem de Çin kurucu üye statüsü aldı (Yavilioğlu, 2016, s. 3-10). Bu proje aynı zamanda Kuşak ve Yol Girişimi için de finansal öneme sahiptir.

Çolakoğlu'nun da vurguladığı gibi, Pekin'in Türkiye'deki Kuşak ve Yol Girişimi için vizyonunu henüz tam anlamıyla tanımlamış olmaması Türk-Çin ilişkilerinin geleceği açısından belirsizlik yaratmaktadır. Ayrıca, Ankara'nın NATO üyeliği ve AB ile ekonomik entegrasyonu da Pekin'i Türkiye'ye yönelik büyük ekonomik stratejisini duyurma konusunda isteksiz bırakmaktadır (Çolakoğlu, 2019). Bu belirsizliğin uzun sürmesi, Çin-Türkiye ilişkilerin olumsuz etkiler. Eğer Türkiye ve

Çin gelecek hedefleri konusunda daha net olurlarsa, iki ülkenin yatırımcıları da büyük ölçekli yatırımlar konusuna daha olumlu yaklaşacaklardır.

Türkiye, altyapı inşaatı, enerji, bilgi, iletişim, finans, havacılık ve mühendislik projelerinde yatırım ve işbirliği yoluyla Asya ve Avrupa'da ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için “Orta Koridor” girişimini önermiştir. Türkiye ile Çin, “Kuşak ve Yol Girişimi” ile “Orta Koridor” işbirliği imzaladılar (Wei, 2017, s.14-19). Türkiye, Orta Asya ülkeleriyle yakın tarihi ve kültürel bağlara sahiptir. Kuşak güzergâhı boyunca pek çok ülke ile tarihi, dini ve kültürel ilişkileri bulunmaktadır. Çin-Türkiye işbirliği, iki ülkenin stratejik ve ekonomik hedefleri, terörle mücadele işbirliği ve Orta Asya ile Orta Doğu'nun istikrarı açısından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye, İran, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan ve Kırgızistan arasındaki ticari işbirliğini geliştirmek amacıyla modern “İpek Yolu” nun canlandırılması kavramı ilk kez 2008 yılında gündeme geldiyse de aynı yıl “Uluslararası İpek Yolu Forumu” düzenlendi ve Türkiye “Kervansaray Projesi” adı altında yeni bir proje başlattı. Projenin amacı, bu ülkelerin gümrük işlemlerini kolaylaştırmak ve yol üzerindeki ülkelerin ekonomik ilişkilerini teşvik etmektir (Zou, 2017, s. 131-137). Çin'in Hindistan, Afrika ve Arap denizlerinde büyük ölçüde ABD'nin kontrolünde gerçekleştirdiği deniz taşımacılığına, Türkiye ile işbirliği sayesinde sadece ABD'ye daha az bağımlı hale gelmekle kalmayacak, aynı zamanda Çin malları 2 hafta içinde Avrupa'ya teslim edilebilecek. Ayrıca Türkiye'nin Kuşak ve Yol projesi için bir lojistik merkez olarak yer alabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Türkiye'nin aynı zamanda Çin stratejik ortakları olan İran ve Pakistan'la da gelişmekte olan stratejik ilişkileri mevcuttur. Bu ülkelerle olan ilişkiler bölgesel kalkınmaya büyük ivme kazandıracaktır. Son zamanlarda dile getirilen Çin-Pakistan-İran-Türkiye enerji koridoru (*China-Pakistan-Iran-Turkey energy corridor*) bölgesel kalkınma ve iş birliği için gösterilebilecek önemli bir örnektir (Guo & Wu, 2019, s. 828–841). Bu koridorun Çin'e giden enerji yolunu deniz yoluna göre yaklaşık %50 kısalttığı için kritik bir öneme sahip olacaktır.

Son yıllarda Batı ile zaman zaman sekteye uğrayan siyasi ekonomik ve askeri ilişkilerden dolayı, Türkiye Asya ülkeleriyle daha gelişmiş ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Türkiye Yeniden Asya girişimi başlattı. Bu girişimle Türkiye Çin dışında diğer Asya ülkeleriyle de siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel ilişkilerini güçlendirmeyi hedeflemektedir (Alperen & Ersoy, 2019; Akıncı, 2019). Dolayısıyla Türkiye artık sadece Batı eksenli bir dış politika izlememektedir. Bu politika ile Türkiye Laos, Myanmar, Sri Lanka, Bruney ve Kamboçya da büyükelçilikler açtı. 2013 yılında da MIKTA (Güney Kore, Endonezya, Avustralya

ve Meksika) ile ilişkiler geliştirmek üzere harekete geçti. 2017 yılında ise ASEAN'da sektörel diyalog ortağı statüsünü kazandı. Ancak Türkiye'nin bu bölgeler, ülkeler ve örgütlerle ilişkiler kurması Türkiye'nin mevcut müttefiklerine tamamen yüz çevirdiği anlamına da gelmez (Çolakoğlu, 2019). Asya'da Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı Çin'dir ancak Türkiye'nin Japonya, Güney Kore, Hindistan ve Malezya ile de önemli ticari ilişkileri söz konusudur.

2012 yılında Türkiye ile Çin'in ortak girişimiyle yapımına karar verilen ve Türkiye'de 29 kenti doğrudan ilgilendiren, 30 saatlik yolu 12 saate indirecek olan Edirne- Kars hızlı demir yolları da hızlı bir şekilde devam etmektedir. Bu proje yaklaşık 35 milyar dolara mal olacak ve Kuşak ve Yol projesine entegre edileceği için bu harcamanın büyük bir bölümü de Çin tarafından desteklenecektir. Çin aynı zamanda 22 milyar dolarlık Bakü-Tiflis Kars demir yolu projesine de büyük finansal destek sağlamıştır. Bunun yanı sıra, Huawei de 2002 yılından beri Türkiye de faaliyet göstermekte ve %85 Türk olmak üzere 1000 kişiye yakın istihdam sağlamaktadır (Alperen & Ersoy, 2019; Akıncı, 2019). Ayrıca 2021 Mart ayı itibarıyla Xiaomi, Türkiye'de üretime başladı. Xiaomi yaklaşık 2000 kişilik bir istihdam sağlayarak, yılda 5000 adet akıllı telefon üretmeyi hedeflemektedir (Hürriyet, 2021).

2012 yılında Türkiye Sincan Uygur Özerk bölgesinde Türk Ticaret Merkezi ile Çin-Türk Sanayi Bölgesi kurdu ve Türk yatırımcıların Çin'ne yatırım yapmaları sağlanmaya çalışıldı, ancak ucuz elektrik, ucuz insan gücü ve ucuz elektrik gibi önemli olanakları sağlandığı halde hem Türk Ticaret Merkezi hem de Çin-Türk Sanayi Bölgesi büyük oranda boş kaldı. Bunun başlıca sebepleri olarak Çin'in bölgesel olarak değişen siyasi yaklaşımı ve Türklerin Çin pazarına henüz çok aşına olmadığı sayılabilir. Ancak son zamanlarda bir çok Çinli firma Türkiye'ye yatırım yapmaya çalışmaktadır. Bunlar arasında İstanbul-Ankara hızlı tren hattını yapan CNR, CNTIC, ZTE, Huawei, Xiaomi, Oppo ve Lenovo gibi şirketleri örnek olarak verilebilir. Bu gibi gelişmeler de elbette Türkiye'nin ticaret açığını azaltmada önemli rol oynamaktadır. Sonuç olarak iki ülke ekonomik ilişkilerinin daha üst bir seviyeye ulaşması için, Çin'in de, Türk ürünleri için gümrük tarifelerini düşürmesi ve daha fazla Türk malının Çin pazarına, özellikle de Sincan Uygur Özerk Bölgesi pazarına girmesine ayrıcalık tanınmalıdır.

2.3. Kültürel Faktörler

Türkiye-Çin kültürel ilişkileri uzun bir tarihe sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu ile Ming Hanedanlığı arasındaki kültürel ilişkiler, 15. ve 16. yüzyıllarda birbirlerine kültürel hediyeler göndermek suretiyle, elçi düzeyinde gerçekleşti

(Fidan, 2011, s. 275-287). İki ülke coğrafi olarak birbirinden uzak olduğu için kültürel ve geleneksel yapıları nispeten birbirinden uzaktır. Siyasi ve ekonomik ilişkilerde olduğu gibi, iki ülkenin kültürel ilişkileri de uzun süre büyük ilerleme kaydedilemedi.

Ancak son yıllarda iki ülkenin kültürel ilişkilerinde önemli gelişmeler oldu. İki ülkedeki kültürel faaliyetler, iki ülke insanını yakınlaştırmada önemli rol oynamaktadır. Dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile dönemin Çin Devlet Başkanı Yardımcısı Xi Jinping'in 2012 yılında, Türkiye'de 'Çin Kültür Yılı' kutlamaları ile Çin'de 'Türk Kültür Yılı' kutlamaları sırasında verdiği mesajlar oldukça önemlidir. İki liderin ifade ettiği gibi, iki ülke kültürel ilişkilerini geliştirmeli, iki ülkenin birbirini daha iyi tanıması ve birbirlerinin kültür ve geleneklerini daha iyi anlamaları sağlanmalıdır. Cumhurbaşkanı Erdoğan Temmuz 2019'da Çin'i ziyaret ettiğinde, "Çin Halkının 'Çin Rüyası' gibi, bizim de 'Türk Rüyamız' var. Çin'in, Çin Halk Cumhuriyetinin 100. Kuruluş yıldönümü olan 2049 hedefleri var. Türkiye Cumhuriyeti'nin de 100. Kuruluş yıldönümü olan 2023 hedefleri var. Bu hedefler, Türkiye ile Çin'in, gelecek adına ortak bir vizyona sahip olduklarının bir kanıtıdır. İkili ilişkilerimizde artan işbirliği, toplumlarımız arasındaki etkileşimi yoğunlaştırmakta ve turizm alanında önemli kazanımlar sağlamaktadır. Sayın Xi Jinping ile önümüzdeki yıllarda 1 milyon Çinli turisti Türkiye'de ağırlama hedefi koyduk, bu hedef ilişkilerimizin gelişmesine olumlu katkı sağlayacaktır." İfadesinde bulunarak iki ülkenin geleceğe yönelik benzer hedeflere sahip olduğunu vurguladı (Sabah, 2019). Turizmin iki ülke arasındaki ilişkilere olumlu etki yapacağı ve iki ülke arasındaki memnuniyetsizliğin bir başka nedeni olan Türkiye'nin ticaret açığını bir nebze de olsa dengeleyebileceği için, daha çok Çinli turist Türkiye'ye gelmesi büyük önem taşımaktadır. Turizm ile birlikte kültür ve eğitim faaliyetleri de iki ülke halkının birbirileri arasındaki benzerlik ve farklılıkları görme imkânı sunacaktır. Neticede, bu gelişmeler iki ülke arasında var olan önyargıları da önemli derecede azaltacak potansiyele sahiptir.

Günümüzde Türk ve Çinli akademisyenlerin en büyük sorunlarından biri dil engelidir. Hem Çinli hem de Türk akademisyenler, iki ülkenin siyasi ve ekonomik gelişmelerini anlamak, eleştirmek veya analiz etmek için daha çok batılı kaynakları kullanıyor. Dolayısıyla Çinli ve Türk akademisyenlerin araştırmalarını Türkçe veya Çince yapamadıkları durumlarda zaman zaman İngilizce yayımlamayı tercih etmeleri oldukça önemlidir. Böylece sorunu kısmen çözebileceği gibi, iki ülke bilim adamlarının bilgiyi gerçek kaynaklardan almaları da sağlanmış olacak (Karaca, 2013, s. 100-120). Daha fazla Türk araştırmacı Çince yazabilseydi veya daha fazla Çinli bilim insanı Türkçe yazabilseydi kuşkusuz çok daha etkili olurdu, ancak iki ülke akademisyenlerinin ya da araştırmacılarının kısa

vadede dil engelinden kurtulmaları mümkün görünmemektedir. Ancak, İngilizce yazmak, iki ülke akademisyenlerinin uzun vadede yanlış tercüme veya yanlış anlaşılma sorunlarını büyük ölçüde çözüme kavuşturacaktır.

Çin-Türkiye ilişkilerinde vurgulanması gereken bir diğer olumsuz unsur da medyadır. Son yirmi yıldan beri, Türk medyasında Çin ile ilgili haberlerin % 90'ı Çin'in ekonomik büyümesi ve Çin'in ekonomik büyümesinin, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına sağlayacağı katkı üzerine yapıldı. 2009 yılında bile, Türk ana akım ve alternatif medyasında Çin ile ilgili olumsuz haberler çok az yapıldı. Bu süre zarfında Türk medyası Batı medyasından oldukça etkilendi, elbetteki zaman zaman olumsuz haberler ve yorumlara da yer verildi (Karaca, 2013, s. 100-120). Hem Türkiye hem de Çin medyası haber üretim sürecinde büyük ölçüde batı medyasına bağımlı durumdadırlar. İki ülke Medyası tarafından verilen mesajların çoğu iki ülkenin birinci el mesajları değildir. Dolayısıyla Batı medyasından çıkan haberler, gerçek haberlerin yanlış anlaşılmasına yol açacak bir potansiyeline sahiptir. Gerçeklerin yanlış anlaşılmasını en aza indirmek için iki tarafın haber yapma sürecinde daha dikkatli olması elzemdir.

Üniversite	Program	Bulunduğu Şehir	Kuruluş Yılı
Ankara Üniversitesi	Sinoloji	Ankara	1935
İstanbul Üniversitesi	Çin Dili ve Edebiyatı	İstanbul	2015
Erciyes Üniversitesi	Çin Dili ve Edebiyatı	Kayseri	1998
Okan Üniversitesi	Çince Mütercim ve Tercümanlık	İstanbul	2005

Tablo 2. Türkiye'de Mevcut Çin Dili, Kültürü ve Yüksek Öğretim Programları

Tablo 2, Türkiye'deki mevcut Çin dili ve kültürü programlarını göstermektedir. Kültürel etkileşim ışığında, Ankara Üniversitesi'ndeki Sinoloji bölümü dışında, Türkiye'de Çin dili ve edebiyatı bölümleri ve Konfüçyüs Merkezleri açıldı. Türkiye'de açılan dil ve edebiyat bölümleri ile Konfüçyüs Merkezleri'ne paralel olarak Çin'in de, Çin'de daha fazla Türk dili ve kültürü bölümleri veya Türk kültür merkezleri açması beklenmektedir. Buna bağlı olarak, iki ülkede akademik ve öğrenci değişim programları karşılıklı olarak artırılmalıdır

(Karaca, 2013, s. 100-120). Çin, Türkiye'nin Çin'de açık olan yada açılacak olan dil ve kültür merkezlerini desteklemezse, Çin halkının önyargısı uzun süre devam edecektir. Buna paralel olarak, karşılıklı anlayış ve öğrenme, önyargılardan kurtulma ve iki ülke halkının birbirlerinin kültürlerini, geleneklerini ve sosyal yapılarını öğrenmek daha uzun yıllar alacaktır.

Üniversite	Bulunduğu yer	Kuruluş Yılı
Ortadoğu Teknik Üniversitesi	Ankara	2008
Boğaziçi Üniversitesi	İstanbul	2010
Okan Üniversitesi	İstanbul	2013
Yeditepe Üniversitesi	İstanbul	2017

Tablo 3. Türkiye'deki Konfüçyüs Enstitüleri

Tablo 3'te görüldüğü gibi Çin şu ana kadar Türkiye'de dört Konfüçyüs Enstitüsü kurmuştur. Bu Konfüçyüs Enstitülerinin amacı, Çin ve Türkiye arasındaki eğitim ve kültür alışverişi alanındaki işbirliğini güçlendirmek, Türkiye'de Çince öğretiminin gelişimini desteklemek ve teşvik etmek, iki ülke için karşılıklı anlayış ve dostluk fırsatları sağlamak, Türk Halkı ve Türk öğrencilerinin Çin'i ve Çin kültürünü anlamalarına yardımcı olmaktır (Xinhua, 2008). Bu anlamda, Türkiye gibi Çin'in de iki ülke halkının karşılıklı olarak birbirlerinin kültürel değerlerini tanınmasına yardımcı olmak için, Çin'in farklı bölgelerinde Türk dili bölümleri ya da Türk kültür enstitüleri açması iki ülke ilişkileri bağlamında büyük bir ihtiyaç niteliğindedir.

Çin ile Türkiye, Asya'nın iki ucunu birbirine bağlayan iki önemli ülkedir. İki ülkenin insanları birbirini ne kadar çok tanırsa, iki ülkenin halkının bir araya gelerek iş birliği ve ortak faaliyetler düzenleme şansı o kadar artacaktır. Böylece iki ülke birbirini daha iyi tanıyabilir ve temel meselelerini daha iyi anlayıp çözüme kavuşturabilir. Türkiye'de de Konfüçyüs Merkezleri, üniversitelerdeki Çince dil bölümleri, yeni Çin Bankaları, Çin restoranları, iş dernekleri ve Türkiye'ye gelen Çinli turist sayısı önemli ölçüde artıyor. Dolayısıyla Turizmin gelişimiyle birlikte iki ülkenin kültürel ve ekonomik ilişkileri daha ileri düzeye çıkabilir, kültürel çatışmalar ve ekonomik dengesizlikler azaltılabilir. Türkiye, Çinli turistler için yeni ve keşfedilmemiş bir destinasyon niteliğindedir. İyi bir bilgilendirme ile Türkiye daha çok Çinli turist çekilebilir. 2018'de, Çin'de 'Türk Turizm Yılı' düzenlendi. Aynı yıl çok sayıda Çinli turist Türkiye'yi ziyaret etti. 'Türk Turizm Yılı',

iki ülkenin sosyal ve kültürel ilişkilerinin gelişmesine önemli katkılarda bulundu. Çin Devlet Başkanı Xi 2018’de, “Çin, Türk tarafını 2018’de, Çin’de bir ‘Türk Turizm Yılı’ düzenlemeye davet ediyor. Ayrıca Çin, Türkiye’ye insanlar arası etkileşimi artırmak, karşılıklı kültürel merkezler ve kültürel faaliyetler düzenlemek için fırsatlar sunmaktadır.” ifadesinde bulundu (Li, 2017).

3. Sonuç

Türkiye ile Çin ilişkilerinin gelişmesinde sadece Çin ile Türkiye arasında bazı siyasi ve ekonomik iç faktörler değil, ABD, Avrupa Birliği ve NATO gibi dış faktörlerin de önemli etkisi vardır. Dış faktörlerin etkisi daha çok Türkiye ile Çin ilişkilerinin stratejik, güvenlik ve askeri boyutunu etkilerken, iç faktörler, dış faktörlerin etkilediği alanlara ek olarak, siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri de etkilemektedir. Uygur Sorunu ve ticaret açığı gibi iç faktörlerin yanı sıra, iki ülke arasında güven eksikliği ve iki ülkede hem Türkçe hem de Çince konuşabilen yeteri kadar Çinli ve Türk’ün olmayışı da oldukça büyük bir eksiklik. Uygurların Türk halkıyla dilsel, kültürel ve tarihi ortak değerleri olmasına rağmen, henüz iki ülkeyi siyasi anlamda yakınlaştırma potansiyeline sahip değildir. Aksine Uygurların ya da Uygur Sorununun iki ülkenin stratejik iş birliği için sıklıkla negatif bir etkiye sebebiyet verdiğini söylemek yanıltıcı olmayacaktır. Ancak Kuşak ve Yol girişimi, Şangay İş Birliği Örgütü ve etkili kültürel ve eğitim faaliyetlerinin yardımıyla bu sorunlar çözülebilir. Bu nedenle, Çin ve Türkiye iki ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerini geliştirmelidir. Daha da önemlisi, iki taraf iki ülkenin diplomatik meselelerinde güvene dayalı ilişkiler geliştirmeli, insanlar arası ilişkileri güçlendirmek için çok taraflı kültürel faaliyetler düzenlemeli ve iki ülke halkının birbirlerini daha yakından tanımasını sağlamalıdır. Bu gelişmeler doğrultusunda, Çin Türkiye’nin eşsiz coğrafi konumundan yararlanarak, asrın en önemli projelerinde olan Kuşak ve Yol Girişimi’ni başarılı bir sonuca ulaştırabilir.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından destek ve teşekkür beyan edilmemiştir.

KAYNAKÇA

- 📖 Akdağ, Z. (2019) “Türkiye-Çin İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi,” *Hafıza*, 1 (1), 40-57.
- 📖 Akdağ, Z. (2019) “Türkiye-Çin İlişkilerinde Kuşak e Yol Girişimi’nin Önemi,” *Birey ve Toplum*, 9 (17), 65-95.
- 📖 Akıncı, B. (2019) “Turkey launches Asia Anew initiative to move closer with Asian countries,” *Xinhua Spotlight*, August 13, 2019. Erişim Tarihi: 28 Nisan 2020, http://www.xinhuanet.com/english/2019-08/13/c_138304255
- 📖 Alperen, Ü., Ersoy, E. (2019) “Turkey and Asia Anew: A Foreign Policy Initiative in Passing,” October 18, 2019. Erişim Tarihi: 1 Nisan 2020, <https://thediplomat.com/2019/10/turkey-and-asia-anew-a-foreign-policy-initiative-in-passing/>
- 📖 An, B. (2019) “Trust highlighted in Turkey ties,” *China Daily*, July 03, 2019, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2020, <http://www.chinadaily.com.cn/a/201907/03/WS5d1bab0aa3105895c2e7b428.html>
- 📖 Ataman, M. (2018) “2018’de Dış Politika, 2018’de Türkiye,” *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Perspective*, Aralık 2018, İstanbul, s. 67-69.
- 📖 Chen, Y. (2020) “Developments in China–Turkey Relations: A View From China,” *Critical Sociology*, 46 (4-5), 777-787.
- 📖 Çolakoğlu, S. (2019) “Turkey’s Asia Anew Initiative: Assessment and Shortcomings,” October 15, 2019. Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2020, <https://www.mei.edu/publications/turkeys-asia-anew-initiative-assessment-and-shortcomings>
- 📖 Çolakoğlu, S. (2019) “China’s Belt and Road Initiative and Turkey’s Middle Corridor: A Question of Compatibility,” *Middle East Enstitute*, January 23, 2019. Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2020, <https://www.mei.edu/publications/chinas-belt-and-road-initiative-and-turkeys-middle-corridor-question-compatibility>
- 📖 Çolakoğlu, S. (2018) “Turkey-China Relations: From Strategic Cooperation to Strategic Partnership” *Middle East Institute*, Mart 20, 2018. Erişim Tarihi: 20

Temmuz 2019, <https://www.mei.edu/publications/turkey-china-relations-strategic-cooperation-strategic-partnership>

- 📖 Çolakoğlu, S. (2013) "Turkey-China Relations: Rising Partnership," *Middle East analyse*, 5 (52), 32-43.
- 📖 Doster, B. (2016) "The Developing Relations between Turkey and China Since 2005," *Sociology of Islam*, 4 (3), 1-19.
- 📖 Egeli, S. (2013) "Turkey's ballistic missile program," *Ortadoğu Analiz*, 5 (58), 31-32.
- 📖 Eren, E. (2017) "Shanghai Cooperation Organization and Future Perspective in Turkish Foreign Policy," *Strategic Public Management Journal*, 3 (5), 77-94.
- 📖 Ergenç, C. (2015) "Can Two Ends of Asia Meet? An Overview of Contemporary Turkey-China Relations," *East Asia*, 32 (3), 289-308.
- 📖 Fidan, G. (2011) "Ming Tarih Kayıtlarına Göre 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu – Ming Çin'i İlişkileri," *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 30 (Sonbahar), 275-287.
- 📖 Göktepe, C., S. Seydi, (2015) "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası," (Turkish Foreign Policy in the Early Cold War Era), *Bilig*, Kış (72), 197-222.
- 📖 Guo, F., Huang, C., Wu, X. (2019) "Strategic analysis on the construction of new energy corridor China-Pakistan-Iran-Turkey," *Energy Reports*, (5), 828-841.
- 📖 Güngörmez, O. (2018) "Türkiye-AB ilişkileri, 2018'de Türkiye," *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*, Aralık, İstanbul, s. 87.
- 📖 *Hürriyet*, (1999) "Çin'le yeni dönem," 4 Şubat 1999. Erişim Tarihi: 4 Eylül 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/cinle-yeni-donem-39071626>
- 📖 *Hürriyet*, (2021) "Xiaomi Türkiye'de üretime başladı", *Hürriyet*, 29 Mart 2021. Erişim Tarihi: 30 Mart 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/xiaomi-turkiyede-uretime-basladi-41774734>
- 📖 Karaca, R.K. (2013) "On the Misperceptions between the Peoples of Turkey and China," *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)* 7 (1) 100-120.

- 📖 Karadeniz, T., Toksabay, E. (2019) "China's envoy says Turkish Uighur criticism could hit economic ties," Reuters, Mart 01, 2019. Erişim Tarihi: 4 Mart 2019, <https://www.reuters.com/article/us-china-turkey-xinjiang/chinas-envoy-says-turkishuighur-criticism-could-hit-economic-ties-idUSKCN1QI4C0>
- 📖 Karakuş, A. (2003) "Bir Şiir de Çin Başbakanından," Milliyet. 15 Ocak 2003. Erişim Tarihi: 7 Haziran 2020, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/bir-siir-de-cin-basbakani-ndan-5192426>.
- 📖 Köprülü, K. (2009) "Paradigm Shift in Turkey's Foreign Policy," The Brown Journal of World Affairs, 16 (1), 185-201.
- 📖 Lavi, G., Lindenstrauss, G. (2016). China and Turkey: Closer Relations Mixed with Suspicion. Strategic Assessment, 19 (2), 119-127.
- 📖 Li, Q. (2017) "China, Turkey to Strengthen Cooperation under the Belt and Road Initiative," CGTN, May 13, 2017. Erişim Tarihi: 11 Mart 2020, https://news.cgtn.com/news/3d6b7a4d31677a4d/share_p.html
- 📖 Liu, F. (柳丰华) (2007) "The New 'Silk Road' and the Geopolitics of Contemporary Central Asia," International Forum, 9 (6), 66-71 《新“丝绸之路”与当代中亚的地缘政治》·载《国际论坛》2007年11月, 第9卷, 第6期, 第66-71页
- 📖 Liu, X. (刘欣), (2018) Turkey and the "Belt and Road Initiative", International Research Reference, (7), 13-18. 《土耳其与“一带一路”倡议》·载《国际研究参考》2018年第7期, 第13-18页。
- 📖 Liu, Z., Wang T., Jung W. S., Chen W. (2018) "The structure and evolution of trade relations between countries along the Belt and Road," Journal of Geographical Sciences, 28 (9), 1233-1248.
- 📖 Melissen, J. (2005) The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations, New York, Palgrave Macmillan.
- 📖 Ocak, G. (2019) "Büyükelçi Deng Li, 'Türkiye-Çin İşbirliği' toplantısında konuştu: Huawei'ye baskı adaletsiz ve ahlaksız," May 19, 2019. Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020, <https://tr.sputniknews.com/columnists/201905291039194579-buyukelci->

dengi-li-turkiye-cin-isbirligitoplantisinda-konustu-huaweiye-baski-adaletsiz-ve-ahlaksiz/

- 📖 Official Website of Ministry of Foreign Affairs of Turkey, "Turkey's Multilateral Transportation Policy," Erişim Tarihi: 10 Temmuz, 2019, https://www.mfa.gov.tr/turkey_s-multilateral-transportation-policy.en.mfa
- 📖 Oran, B. (1996). Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar, Ocak 1996, s. 354-370.
- 📖 Öniş, Z. (2011) "Multiple Faces of the New Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique," *Insight Turkey*, 13 (1), 47-65.
- 📖 Peng Y. (2015) "Missile Sale to Turkey Confirmed," *China Daily*, Renmin Wang, March 19, 2015. Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2020, <http://en.people.cn/n/2015/0319/c90786-8865372.html>
- 📖 Rehn, O. (2008) "Turkey's economic integration with the EU: A case of win-win interdependence," in Adam Hug, eds., *Turkey in Europe: The economic case for Turkish membership of the European Union*, pressed by the foreign policy center, London, UK, s. 21-25.
- 📖 Reuters, (2017) "Turkey Promises to Eliminate Anti-China Media Reports," August 03, 2017. Erişim Tarihi: 10 Haziran 2020, <https://www.reuters.com/article/us-china-turkey/turkey-promises-to-eliminate-anti-china-media-reports-idUSKBN1AJ1BV>
- 📖 Sabah, (2019) "Kuşak ve yol projesi Çin ile ortak rüyamı," *Sabah Daily*, July 03, 2019. Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2019, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/07/03/kusak-ve-yol-projesi-cin-ile-ortak-ruyamiz>
- 📖 Sancak, K., Yılmaz N. (2018) "Vision Change and Foreign Supports in Turkey's Foreign Policy," *The Journal of International Scientific Researches*, 3 (2), 123-131
- 📖 Sarıkaya, M. (2018) "Binali Yıldırım ile Pekin Gesizi/Uygur Hassasiyeti," 5 Aralık 2018. Erişim Tarihi: 10 Ekim 2020. <https://www.haberturk.com/herbolgeden-bir-belediye-mhpye-2248291>

- Shih, G. (2017) "Uighurs fighting in Syria take aim at China," AP Exclusive, December 23, 2017. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2019, <https://www.apnews.com/79d6a427b26f4eeab226571956dd256e>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, (2020) "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi", 12 Şubat 2020. Erişim Tarihi: 23 Haziran 2020, <https://www.ab.gov.tr/111.html>
- Temiz, K. (2017) "Türkiye-Çin İlişkileri," (SETA Analiz), Nisan 2017 (196) Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020, pdf is available on, <https://setav.org/assets/uploads/2017/04/TRCin.pdf>
- Temiz, K. (2014) "Türkiye'nin Asya-Pasifik Politikası," (SETA), Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Türk Dış Politikası Yıllığı, s. 383-400.
- Turkish Minute, (2017) "Ankara promises Beijing to eliminate anti-China stance in Turkish media," August 03, 2017. Erişim Tarihi: 4 Haziran 2020, <https://www.turkishminute.com/2017/08/03/ankara-promises-beijing-to-eliminate-anti-china-stance-in-turkish-media/>
- Uzgel, İ. (2007). "Türk Dış Politikası Yazımında Siyaset, Ayrışma ve Dönüşüm," Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi Tutanakları, Uluslararası İlişkiler (19-21 Nisan 2007)
- Ünay, S. (2010) "Economic Diplomacy for Competitiveness: Globalization and Turkey's New Foreign Policy," Perceptions, 15 (3-4), 21-47.
- Wei, M. (魏敏), (2017) "The Risks and Countermeasures of China-Turkey International Capacity Cooperation in the Context of "One Belt One Road", International Economic Cooperation, (5), s.14-19
- 《“一带一路”背景下中国—土耳其 国际产能合作的风险及对策》, 国际经济合作 · 2017 年第 5 期, 第14-19 页。
- Xinhua, (2008) "Turkey and China sign an agreement to establish a Confucius Institute", "China Overseas Chinese Network" March 19, 2008. 《土耳其与中国签署合作 建立孔子学院协议》, 《中国侨网》年 3 月 19 日, Erişim Tarihi: 4 Eylül 2020, <http://www.doc88.com/p-7082016129777.html>
- Xue J. (2017) "China-Turkey relations in the context of the Belt and Road Initiative," Law and Society, (July),144-145.

- 📖 Yavilioğlu, C. (2016) “Çin Öncülüğünde Yeni Bölgesel Finansal Mimari Oluşturma Çabaları: Tek Kuşak-Tek Yol Projesi,” *Maliye Dergisi*, (170), 3-10
- 📖 Yeşiltaş, M. (2009). “Soft Balancing in Turkish Foreign Policy: The Case of The 2003 Iraq War,” *Perceptions*, 14 (1), 25-51.
- 📖 Yıldırımçakar, E. (2019) “Kuşak ve Yol Girişimi Bağlamında Çin’in Normatif Güç İnşası ve Türkiye-Çin İlişkileri,” *ULİSA, Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 3 (2), 145-169.
- 📖 Yılmaz, Ö. (2002) “Uygur’u görün sorun varsa çözelim,” *Milliyet*, 30 Mayıs 2002. Erişim Tarihi: 7 Haziran 2020, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/uygur-u-goron-sorun-varsa-cozelim-5214835>
- 📖 Zou, Z. 邹志强: (2017) “China and Turkey's International Production Capacity Cooperation in the Context of the Belt and Road Initiative,” *Journal of Northwest University for Nationalities* (6), 131-137, 《“一带一路”背景下中国与土耳其的国际产能合作》·载《西北民族大学学报(哲学社会科学版)》第6期, 第131-137页.